

מתוך האיליאדה: אגממנון ותְרִסִיטס

ב, 207-335

מיוונית עתיקה: אברהם ארואטי

זאוס הבטיח לתְרִסִיטס, אמו של אכילס, שיחזק את ידם של הטרויאנים, על שום העלבון הכבד שספג אכילס מאגממנון, המפקד העליון של גִיסוֹת היווניים. אכילס פרש מהקרב, וזאוס נמלך בדעתו כיצד לממש את הבטחתו. הוא שולח לאגממנון חלום כזב ובו הוא מבשר לו, בדמותו של נְקֶטוֹר, כי אם יתקוף עתה את הטרויאנים ינחל ניצחון כביר. אגממנון נשמע לקול החלום, אך בטרם יפתח במתקפה הוא מחליט לנסות את צבאותיו ומצווה על המפקדים להורות לחייליהם לסגת. למגינת לבו, החיילים ששים דווקא לצאת משדה המערכה ולשוב לבתיהם; אולם איש איש מהמפקדים עוצרים בעדם, וראשון בהם אודיסאוס, שנחפז בקרב המון הנמלטים, מדבר על לבם ומעודדם להזדרז ולחדש את המלחמה. אז גם חל העימות הידוע בינו ובין תרסיטס, הַקְעוֹר בחיילי היוונים, שאף מתריס כנגד אגממנון.

התרגום שלפניכם שומר על משקל האפוס המקורי, הֶהֱקֶסְמֶטֶר הדקטילי. כדי לחוש במשקל יש להטעים את המילים בכל טור כפי נגינתן הדקדוקית, והניגון העתיק יעלה מאליו. התבנית היסודית היא של חמש יחידות מְטְריות שהברתן הראשונה מוטעמת, והשתיים האחרות אינן מוטעמות (למעשה אלה הם חמישה דְקֶטִילִים); היחידה השישית מכילה הברה מוטעמת והברה שאינה מוטעמת (סְפּוֹנְדִיאֹס). נציין שארבעת הדקטילים הראשונים (ולעתים נדירות גם החמישי) יכולים להתחלף מדי פעם בספּוֹנְדִיאִים. תרגומו החלוצי של טשרניחובסקי הן לאיליאדה הן לאודיסיאה שומר אף הוא על ההקסמטר המקורי, אך על יסוד הניגון האשכנזי. יוצא אפוא שקריאה בתרגום טשרניחובסקי השומרת על הניגון המקורי, ככוננת המתרגם, היא כיום דבר השמור ליודעי ח"ן. לפני שנים מספר ראה אור תרגומי שלי להומרוס השלם, בפרוזה. תרגום זה נשען על מסורת מכובדת וארוכת שנים של תרגומי הומרוס בפרוזה בלשונות אירופה. הומרוס פרוזאי שלם, שתורגם ישירות מיוונית, לא היה עוד בנמצא (יש לציין כי תרגום פרוזה לאודיסיאה בלבד, מעשה ידיו של אהוביה כהנא, ראה אור ב־1995), ומטרתי הייתה לשמור על הסגנון האפי הייחודי בפרוזה עברית עשירה, שיש לה ניגון ומוזיקה מְשֻלָּה, אך לבטח אינה שירה במובן הקלסי של המונח (כלומר, טורים שקולים בתבנית אחידה, כמצוין לעיל). תרגום פרוזאי מאפשר לעתים להגיע לדיוק מילולי רב יותר בהעתקת המקור מאשר תרגום שירי, ואין ספק שצורך רב היה בתרגום עברי כזה.

כשנתיים לאחר פרסום תרגומי הומרוס שלי הופיע תרגומו של המשורר והמתרגם אהרן שבתאי לאודיסיאה, ואחר כך גם לאיליאדה. תרגום זה, ככתוב בגב הספרים, הוא תרגום שירי ראשון מאז תרגום טשרניחובסקי. אולם קריאה בו, לדעתי, מותירה בקוראים תחושה של קריאת פרוזה יותר מאשר שירה, הואיל והמתרגם נוקט בתרגומו משהו שניתן להגדירו "משקל מעובד". בפועל, המשמעות היא שאין עקיבות משקלית: יש שורות הקסטריות למופת, יש כאלה שאפשר לכנותן הקסטר חלקי, ויש גם כאלה שאינן הקסטר כלל. לזאת ייקרא פרוזה יותר מאשר שירה; אולם אלה עניינים שהוויכוח עליהם ארוך ומבחינתי – מתיש. בחירתו השירית של שבתאי נשענת אף היא על מסורת תרגומי שירה להומרוס בלשונות אירופה, הניכרת למשל בתרגומו האנגלי הידוע של ריצ'מונד לטימור (Lattimore).

למען השלמות נזכיר כי בעברית מצויים עוד תרגומי הומרוס: תרגום אריה סתיו לאיליאדה משנת 2009, ותרגומי יוסף האובן נבו להומרוס השלם, משלהי המאה שעברה. תרגומים אלה לא נעשו ישירות משפת המקור, ובהם אינני דן. דבר אחד נותר בעינינו: עדיין יש מקום לתרגום עברי להומרוס, שנעשה מיוזמת ושומר על ההקסטר הדקטילי.

א"א

א. תרסיטס מתקומם נגד אגממנון

כָּכָה פִּקֵּד וְעָרַךְ הַצָּבָא; אֵל מְקוֹם הָעֶצְרֶת
שָׁבוּ אַזֵּי הַגִּבְרִים, נַחְפְּזִים מִסְפִּינָה וּמֵאֵהָל
בְּהַמְלָה, כְּרַעַם מִשְׁבָּרֵיו שֶׁל הַיָּם רַב הַגֶּעֶשׁ
הַמְתַּנַּפְּצִים עַל הַחוּף הַגָּדוֹל, וְהוֹמִים פְּנֵי הַמַּיִם.
הָאֲחֵרִים הִתְיַשְׁבוּ, מִמְקוֹמָם לֹא הוֹסִיפוּ לָנוּעַ,
אֶפְסֵ תְרִסִּיטֵס הַפֶּטְפֶטֶן לְבִדּוֹ הַתְמַרְמֵר עוֹד,
הוּא שֶׁהִגָּה בְּנַפְשׁוֹ מְלִים מְרֻבּוֹת לְלֹא סֵדֶר;
שׂוֹא, בְּלִי נִימוֹס, הִתְכַּתֵּשׁ עִם מְלָכִים בְּמַרְיָבָה וּבְרֹגֹז,
שָׁח אֶת אֲשֶׁר יַעֲוֹרֵר לְדִידוֹ אֶת שַׁחֲוֶק הָאַרְגֵּאִים;
זֶה הַפְּעוֹר בְּגִבְרִים שֶׁעָשׂוּ אֶת דְּרָפָם עַדֵי אֱלִיוֹס.
עִקְמוּמִיּוֹת רִגְלָיו וּבִאֲחַת גַּם צָלַע, חֲטוּטָרֶת
עַל שְׁתֵּי כַתְפָיו אֲשֶׁר נִתְמַכּוּ עַל חֻזְהוֹ; מִמַּעַל
רֹאשׁ מִחֻדָּד לוֹ, עָלָיו צִמְחָה פְּלוּמָה מְדַלְדֶלֶת.
שְׂנוּא נַפְשׁוֹ שֶׁל אַכִּילֵס הָיָה, גַּם שְׁטָמוֹ אוֹדִיסֵאוֹס,

יַעַן תַּמִּיד הִקְנִיט אֶת שְׁנֵיהֶם; אֲבָל אַז הִשְׁתַּלַּח
 בַּעֲצָקוֹת דְּבָרֵי גִנְאֵי בְּאִישׁ הַנִּשְׂא אֲגַמְמוֹנוּ;
 כַּעַס גָּאָה בְּאֶכְיִים עָלָיו וְלִבָּם נִמְלֵא זַעַם.
 אֵךְ הוּא קוֹרֵא בְּקוֹל רֶם וּמְמַשִּׁיךְ לְגִדְף אֶת בֶּן אֶטְרוֹס:
 "מָה תַּחֲסֹר עוֹד כְּעַתָּה, בֶּן אֶטְרוֹס, וּבַמָּה תִמְצָא דַפִּי?
 הֲנִי אֶהְלִיךְ מִלְּאִים בְּנַחֲשֹׁת, רַבּוֹת גַּם נִשְׁיךְ
 בְּאֶהְלִים, עַל־מֹת נִבְחָרוֹת, שְׂאוֹתֵן הַעֲנֻקָנוּ
 אָנוּ, אֶכְיִים, לָךְ רֵאשׁוֹנָה, כָּל אֵימַת שְׁלֹכְדָנוּ
 עִיר מַעֲרִים. כְּלוּם תִּרְצֶה עוֹד זֶהָב, יִשְׂאֵהוּ מֵאֲלִיוֹס
 אִישׁ מִן הַטְּרוֹיִים בּוֹלְמֵי הַסּוֹסִים, כִּי לְבָנוּ זֶה הַכֶּפֶר?
 בֶּן שְׁשֻׁבִיתִיו אֲנֹכִי, אוֹ אַחַר מִבְּנֵי הָאֶכְיִים.
 שְׂמָא תַחֲשֶׁק בְּאִשָּׁה צְעִירָה לְמִשְׁכַּב וּלְאֵהָב
 וּבַעֲצָמָךְ לְבַדְךָ תַחֲזִיקָהּ? אֲכֵן לֹא יָאָה כָּלֵל
 שְׁכַמְלָכֶם תִּנְהַיֵּג לְאֶסּוֹן אֶת בְּנֵי הָאֶכְיִים.
 הוּי מוֹגֵי לֵב, חֲלָשִׁים, בְּנוֹת אֶכְיָאָה הַנֶּכֶם, לֹא גְבַרְיָה!
 הִבֵּה נִפְלִיג בְּסַפִּינּוֹת לְבֵיתָנוּ, נוֹתִיר כָּאֵן בְּטְרוֹיָה
 אֶת זֶה הָאִישׁ לְשִׁבְעַ שְׁלָל; כִּךְ יִדַע אִם אֲנַחְנוּ
 לוֹ אֵל נְכוֹן מִגֵּן וַיִּשְׁוַעָה, אִם לֹאוּ. הֵן עַתָּה זֶה
 בְּזוֹ לְאֶכְיָלֶס, גְּבַר אֲמִיץ שְׁבַע־עֵתִים מִמֶּנּוּ,
 יַעַן חֲטָף בַּעֲצָמוֹ תִשׁוֹרְתוֹ וְכַעַת יַחֲזִיקָהּ.
 אֶפְסֹ לֹא חֵם לְכַבוֹ שֶׁל אֶכְיָלֶס, אֲלֵא הוּא שׁוֹה נִפְשׁ,
 כִּי אִם לֹא כֵן, בֶּן אֶטְרוֹס, פַּעַם אַחֲרוֹנָה אֲז עֲלֵבְתָּ."

ב. אודיסאוס נוזף בתרסיטס

ככה תרסיטס דבר אל רועה הצבאות אגממנון,
שח דברי בלע; מהר ועמד לצדו אודיסאוס
הנהדר, הזעיף את פניו וגער בו בתקף:
"הס, הוי תרסיטס הקשקשן! אף על פי שידעת
נאם בקול צח אל תעז לריב עם מלכים לבדך.
יען סבורני שאין עוד נקלה ממך בבני מותה,
כל הרבים אשר באו עם בני אטרוס עדי אליוס.
אל נא אפוא תעלה שם מלכים על דל שפתותיה,
אל תגדפם בנאצות ותקונה להגיע הביתה.
אין לנו שום ידיעה ברורה מה צופן עתידנו:
בין בשלום בין ברע אנו, בני האכיים, נשובה.
אפס כעת פה תשב ותחרף את רועה צבאותינו,
בנו של אטרוס אגממנון, כי לו גבורי הדנאים
מעניקים תשורות למכביר; רק לעג בפיה.
ברם זאת לך אבשור, ויקום הדבר ויהיה כה:
אם אפגשך משתטה עוד כשם שעתה השתטית,
בל יהיה עוד ראשי נשא על כתפי אודיסאוס,
ומולידו של טלמכוס בל יוסיפו לקרא לי,
אם לא אתפס אותך ואפשט מעליך בגדיך,
מעיל וכתנת וכן הכסות אשר למבושיה,
מהלמות משפילות אז אכה ומן העצרת
אל הספינות החופזות ארדפך ואתה מתיפח."
ככה אמר; בשרביט אז הכהו על גב וכתפיים;
הוא התפתל בכאב ודמעה גדולה גם הדמיע.
על פני גבו בצבצה ותפחה חבורה מדממת
תחת שרביט הזהב; התישב במקומו אחוז רעד
ומתיסר הביט אין אונים ומחה את הדמע.

ג. תגובת הצבא;

אודיסאוס מעודד את רוחם

חרף מרת רוחם שחקו לו יתָרם בְּדֵי נַעַם;
אִישׁ בְּרַעְהוּ שָׁכְנוּ הַסְתַּכַּל וְכֹזֵאת גַּם הִבִּיעַ:
"הוּי בַחַי! כָּבֵר עֲשֵׂה אֹדִיסֹוס נַפְלְאוֹת לְאִין חֶקֶר,
טבו מְכַל עֲצוֹתַי, בְּקִרְבוֹת גַּם יִנְהִיג אֶת גְּדוּדֵינוּ;
אֶפְסַ עֲתָה הַפְּלִיא מְאִי פַעַם עֲשׂוֹת בְּאַרְגָּאִים,
יַעַן סָכַר אֶת פִּיו שֶׁל אִישׁ לְהִגֵּן וְגַם רוּחַ.
הֵן, בְּטוּחֲנִי, לְבוֹ הַגָּאָה לֹא עוֹד יִשְׂאֲנֹו
שׁוֹב לְהַקְנִיט מְלָכִים בְּדַבְרֵי חֲרוּף וְתוֹכַחַת."
שָׁח הֶהֱמוֹן. הִתְיַצַּב מִחֲרִיב הָעָרִים אֹדִיסֹאוס
וּבִידוֹ הִשְׁרַבִּיט; אֲתַנְּה כַחֲלַת הָעֵינַיִם
שָׁם לִידוֹ וּבַדְמוֹת שֶׁל כְּרוֹז עַל הָעַם הִיא פּוֹקֶדֶת
כִּי יִשְׁתַּתְקוּ, כֶּף קְרוֹבִים וְרַחֲוִקִים בְּבִנְיַי הָאֲכִיִּים
יַחַד יִקְשִׁיבוּ לְדַבֵּר אֹדִיסֹוס, עֲצָתוֹ גַּם יִבְיִנוּ.
הוּא אֲזוֹ פָּנָה אֲלֵיהֶם בְּכָל לֵב וְכֹזֵאת גַּם הִבִּיעַ:
"בְּנוֹ שֶׁל אֶטְרוֹס, הָאֲכִיִּים רוֹצִים לְשִׁמְךָ, הוּי מְלָכְנוּ,
לְמַתְעַב מְכַל הַבְּרִיּוֹת בְּעֵלֵי גִיב שְׁפֵתֵימִ.
לֹא יִקְיִמוּ עֲבוּרְךָ אֶת הַבְּטַחְתֶּם שֶׁהִבְטִיחוּ
עוֹד כְּשִׁמְאָרְגוֹס זָנַת הַסּוֹסִים אֶת דְּרָכָם עֲשׂוּ הִנֵּה:
בְּהֶרְסָךָ אֶת אֱלִיּוֹס יַפֵּת הַחוֹמוֹת שׁוֹב יִשׁוּבוּ.
הֵן כִּילָדִים צְעִירִים אוֹ נְשִׁים אֲלֻמְנוֹת מְתִיפָחִים הֵם
אִישׁ לְרַעְהוּ, בּוֹכִים אִימְתֵי יִשׁוּבוּ הַבֵּיתָה.
וּבְאֻמַּת יִשְׁנוּ כָּאֵן עֵמֶל כְּדֵי לְשׁוֹב מִכִּי עֲצַב;
אִישׁ כִּי יִרְחַק מֵאֲשֶׁת חִיקוֹ אֶפְלוּ רַק לְחַדְשׁ,
טְרוּד דְּאָגוֹת אֲזוֹ יַפְלִיג בְּסַפִּינָה שְׂרַבִּים סַפְסָלִיָה,
סַעַר שֶׁל חֶרֶף אוֹתוֹ יִטְלֹטֵל גַּם הַיָּם הַתּוֹפֵחַ.
אֵף עַל פִּי כֵן שָׁנָה תִּשְׁיַעִית כָּבֵר חוֹלְפֵת עֲלֵינוּ
בְּשִׁהוּתְנוּ כָּאֵן; לְפִיכֶךָ לֹא אֲנֹוֹף בְּאֲכִיִּים
הַמְתַּעֲצָבִים עַל יַד הַסַּפִּינּוֹת הַקְּמוּרוֹת. אֵךְ בְּכָל זֹאת
גְּנָאֵי הוּא לְשִׁהוֹת אֲרַכּוֹת וְרִיקָם לְשׁוֹב אֶל בֵּיתְנוּ.

ד. הנבואה על הדרור וגוזליה

אָנָּא, חֲזָקוּ וְאַמְצוּ, יְדִידִי! זְמַן מוֹעֵט עוֹד הַמְתִּינוּ
כְּדֵי שְׂנַדַּע אִם אָמַת אוֹ כָּזָב מִנְבֵּא לָנוּ קִלְכֶּס.
זֹאת הֵן נִיטִיב בְּנַפְשֵׁנוּ לְדַעַת, כְּלָכֶם אֶף תַּעֲיִדוּ,
כָּל שֶׁהִקְרוֹת עוֹד לֹא חֲטָפוּם, שְׁלִיחוֹתָיו שֶׁל הַמּוֹת.
אָמֵשׁ, נְדָמָה, אוֹ שְׁלִשׁוּם, בְּאוֹלִיס עֵת סְפִינּוֹת הָאֲכִיִּים
הַתְּגוֹדְדוּ – לְטְרוּיָאֲנִים וּפְרִיאָמוֹס צַעַר תִּשְׁאַנָּה –
אָנוּ עַל גְּדוֹת מַעֲיָן הַקְּטוּמְבוֹת שְׁלֵמוֹת הָעֲלִינוּ
עַל מִזְבְּחוֹת קְדוּשִׁים, הַקְּרַבְנוּ לְבַנֵּי הָאֱלֹמֹת
תַּחַת עֵץ דֶּלֶב נָאָה, שְׁמַמְנוּ קִלְחוֹ מִי הַטָּהָר.
שֵׁם נִתְגַּלָּה אוֹת גְּדוֹל: נַחֵשׁ שִׁגְבוּ אָדָם גֶּוֹן,
עַז וּמַחְרִיד, הָאוֹלָמְפִי עֲצָמוּ לְאוֹר יוֹם הַבִּיאָהוּ,
מִיסוּדוֹת הַמִּזְבֵּחַ הַחֲלִיק וְנַחֲפֹז אֶל הַדֶּלֶב.
שָׁמָּה הָיוּ אֶפְרוּחֵי צְפוּר דְּרוּר, זֶהוּ קֵן גּוֹזְלִיָּה,
עַל הָעֵנָף הַגְּבוּהָ מִכָּל, מִסְתַּתְרִים בְּסִבְךָ עָלוּ.
הִמָּה שְׁמוֹנָה וְאַמָּם הַתְּשִׁיעִית אֲשֶׁר יִלְדְתֶם.
אֵת הַקְּטָנִים הַמְּצִיִּצִים לַחֲמָלָה הַנַּחֵשׁ אֲזוּ בּוֹלַע
וּמִסְבִּיבֶם, אֲבִלָּה עַל טָפָה, אָמָם מִתְעוֹפֶפֶת;
הוּא מִתְפַּתֵּל וְתוֹפֶסֶה בְּכַנְפָּה כְּשֶׁסְּבִיבוּ הִיא צוֹחַת.
בְּרֵם לְאַחַר שְׁטָרֶף אֵת הַדְּרוּר וְגַם אֵת אֶפְרוּחֶיהָ,
אוֹת וּמוֹפֵת עֲשֹׂאוּ הָאֱלֹהִים שֶׁקֶדֶם גְּלָהוּ:
כִּי בָנוּ שֶׁל קְרוֹנוֹס חוֹשֵׁב הַבְּלִיעַל עֲשֵׂהוּ לְאֶבֶן.
אָנוּ נִצְבָנוּ שֵׁם וְלִכָּל שְׂאָרַע הַשְּׁתֵּאִינוּ.
מִשֶּׁהִפְרִיעַ הָאוֹת הָאִים אֵת עוֹלַת בְּנֵי הַנִּצְחָה,
קִלְכֶּס מִיָּד אֲזוּ נִשְׂא אֵת קוֹלוֹ בְּנְבוּאָה וְהִשִּׁיחַ:
'לָמָּה, אֲכִיִּים אֲרָכִי מַחְלָפוֹת, הַחֲרַשְׁתֶּם וְתַדְמוּ?
זֶה הַמוֹפֵת הַגְּדוֹל הָרָאנוּ זֶס טוֹב הִיעֵץ,
אוֹת לְעֵתִיד, יֵאָחַר קִיּוּמוֹ וְתַהֲלַת עוֹלָמִים לוֹ.
כְּמוֹ שְׁטָרֶף הַנַּחֵשׁ אֵת הַדְּרוּר וְגַם אֵת אֶפְרוּחֶיהָ,
הִמָּה שְׁמוֹנָה וְאַמָּם הַתְּשִׁיעִית אֲשֶׁר יִלְדְתֶם,
זֶהוּ מִנֵּיִן הַשָּׁנִים אֲשֶׁר שֵׁם נִלְחַם מִלְחַמְתָּנוּ;
בְּעִשְׂרִית נִלְכַד אֵת הָעִיר רַחְבוֹת שְׁדְרוֹתֶיהָ.'

כָּכָה הַבִּיעַ הָאִישׁ, וְאָכֵן עֵתָה דְבָרָיו קָמוּ.
הָבָה נִמְתִּינָה כְּלָנוּ, אַכְיִים יְפִי שְׁרִיּוֹן רַגְלִי,
פֹּה, עַד אֲשֶׁר נִלְכַּד קְרִית פְּרִיאָמוֹס הַמְּשֻׁגָּשֶׁת.
כָּכָה דִּבֶּר; שָׁאָגוּ בְּקוֹל רֶם הָאֲרָגָאִים, הִרְעִימוּ
גַם הַסְּפִינּוֹת הַדָּ אִים לְקוֹל צַעֲקַת הָאֲכָיִים
שֶׁהִלְלוּ אֶת דְּבָרֵי אוֹדִיסֶוס הַנִּפְלָא כְּאֵלֹהִים.